

Uvodnik

U ovome broju

Ovaj osmi broj Lahora bavi se pojedinim gramatičkim kategorijama u hrvatskome: srednjim rodom, vrstama riječi, priloškim oznakama te nastavom hrvatskoga kao stranoga jezika, ali i jezičnim promjenama, hrvatskim biblijskim jezikom, gramatičkom građom te odstupanjima.

Jezične promjene u izražavanju srednjega roda — Članak Ivane Olujić, znanstvene novakinje s Odsjeka za romanistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, bavi se srednjim rodom u dvojezičnomu mjesnomu govoru, jeziku Karaševskih Hrvata koji žive u rumunjskomu Banatu, uz rijeku Karaš (Caras).

Autorica pokazuje kako se hrvatski trorodni sustav (muški, ženski, srednji) postupno mijenja prema dvorodnomu pod utjecajem rumunjskoga koji ima svojstven srednji rod, bez jedinstvenoga izraza. Postupnost se pokazuje različitim djelovanjem na različite izraze srednjega roda: zamjenice, attribute i predikate u jednini i množini. Osim što upućuje na dvojezičnost karaševskohrvatskih govornika kao psiholingvističku pojavu i jezične dodire hrvatskoga kao manjinskoga s okolinskim rumunjskim kao sociolingvističku pojavu, autorica pokazuje i unutarjezična hrvatska obilježja koja su mogla olakšati svođenje oblika srednjega roda na muški te pretpostavljeni tijekom promjene u kojemu ulogu igraju i čestota (srednjega roda), morfološka kategorija (množine i jednine) i semantička kategorija (imenice koje označavaju bića). Ovaj vrsni rad pokazuje kako je pojedinu promjenu potrebno proučiti s najrazličitijih strana.

Usporedba čestote riječi u dva evanđelja — Valentina Baričević, profesorica hrvatskoga i pedagogije koja radi kao profesorica u salezijanskoj gimnaziji u Rijeci te Martina Kekelj, profesorica hrvatskoga i fonetike s Krka, koja otpočinje rad s predškolskom i školskom djecom također u Rijeci, proučavale su hrvatski jezik dvaju evanđelja, Lukina kao predstavnika sinoptičkih evanđelja i Ivanova, u prijevodu Bonaventure Dude i Jerka Fućaka.

Autorice su istraživale čestotu pojedinih kategorija riječi, morfoloških i semantičkih, kao doprinos općim spoznajama o čestotnim svojstvima hrvatskoga jezika u tekstu. Evanđelja su prema izdvojenomu morfološkomu obilježju, udjelu promjenljivih i nepromjenljivih riječi, gotovo jednaka (Ivanovo se razlikuje po 2–3 posto od Lukina evanđelja). Druga je od svrha ovoga rada proučavanje obilježja biblijskoga rječnika u hrvatskomu jeziku. U odnosu na grčki izvornik u literaturi je bilo navođeno kako Ivan od svih

evanđelista ima najsiromašniji rječnik, rabi samo oko tisuću riječi (natuknica), trostruko manje nego drugi evanđelisti. Ivanovo je evanđelje kraće od Lukina pa je razumljivo da ima nešto manje natuknica. U hrvatskomu je prijevodu Ivanovo evanđelje otprilike za petinu kraće (22%) jer ima 4098 pojavnica manje. Kako Lukino ima oko 2600 natuknica, a Ivanovo oko 1500 (otprilike polovicu više nego grčki izvornik), rječnik Ivanova evanđelja na hrvatskome nije ni dvostruko manji od Lukina. Da je jednako leksički gusto, Ivanovo bi evanđelje imalo 586 natuknica više (22%), ukupno oko dvije tisuće (2037).

Autorice su istražile još nekoliko čestotnih kriterija. Prvi je broj samoznačnica: tekst s većim brojem samoznačnica leksički je složeniji. Da je Ivanovo evanđelje u natuknicama jednako zasićeno samoznačnicama kao i Lukino, imalo bi 1928 samoznačnica (78%), ali ono ima tek 1243 (50%) prema 2482 Lukinim, čak dvostruko manje. Drugi je kriterij broj suznačnica: budući da je njima glavna uloga u rečenici uspostavljanje odnosa među drugim riječima, tekst s većim brojem suznačnica leksički je jednostavniji (neki jezikoslovci suznačnice uopće ne smatraju leksemima). Kako Lukino evanđelje u hrvatskome ima 141 suznačnicu, Ivanovo bi prema dužini svoga teksta trebalo imati 101 suznačnicu da je njima jednako zasićeno — a ima ih 244, oko tri petine više (73%) nego Lukino. Treći je kriterij udio samoznačnica i suznačnica u tekstu samomu po sebi (iako je on donekle međuovisan o prethodna dva): viši postotak samoznačnica znači i leksički složeniji tekst. Ivanovo evanđelje ima za desetinu (11%) manje samoznačnica, a tri puta više suznačnica nego Lukino (16% umjesto 5%).

Dakle, osim uočljivo manjim brojem natuknica, i apsolutno i u odnosu na broj pojavnica, Ivanovo evanđelje kao tekst ima primjetno manje samoznačnica i među pojavnicama i među natuknicama. Ovakvo je pionirsko istraživanje dviju mladih autorica izrazito koristan temelj za dalju usporedbu Ivanova sa sinoptičkim evanđeljima, posebno njegova rječnika i provjeravanje tvrdnje o njegovu siromaštvu. Trebalo bi raščlaniti i druge semantičke kriterije poput višeznačnosti da se donese utemeljeniji zaključak o njegovu rječniku. Da je ona važan kriterij u odmjeravanju semantičke zahtjevnosti nekoga teksta, očito pokazuje i razlika u njegovu prijevodu na druge jezike kada se veći broj značenja jedne riječi prevodi dvama ili nekolicinom različitih riječi. Oko polovica natuknica više u raščlanjenomu hrvatskomu prijevodu (kojim se danas služi u liturgiji) od grčkoga izvornika to zorno pokazuje.

Pristupi priloškim oznakama — Josip Lasić, lektor hrvatskoga jezika na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, usporedio je poglavlja koja se bave priloškim oznakama u tri suvre-

mene gramatike hrvatskoga. Uočio je razlike u podjelama, opsegu i odrednicama priloških oznaka u gramatičarskoj literaturi. Kratko je predstavio promjene u hrvatskomu školstvu nastale nakon uvođenja *Hnosa* koji je 2006. iznjedrio novi *Nastavni plan i program za osnovne škole*. U njemu različite jezikoslovne jedinice imaju drugačiji položaj nego dosad. Naime, s pravom se težilo (to i autor misli) pojednostavljivanju programa te usklađivanju poučavanja jezikoslovne građe u školi s jezičnim razvojem u materinskomu jeziku. Htjelo se da učenici usvoje mnoge pojmove nakon što su njima dje-latno ovladali, a ne da ih prije samo nauče. Autor je odabrao dva udžbenika istoga izdavača prije i poslije novoga programa da pokaže razlike. Prvi udžbenik znatno šire obrađuje priloške oznake, u skladu s tadašnjim programom i dugogodišnjom tradicijom jezikoslovnoga poučavanja u školi; on se zbog uspjeloga (i vizualnoga) prikaza znao rabiti i na višim razinama školovanja. Drugi se udžbenik oslanja na novi Program pa stoga kao osnovnoškolski priručnik nikako nije pogodan za uporabu na višim razinama školovanja. Autor sam ističe važnu činjenicu: budući da je obavezno znanje o priložnim oznakama (i drugim jezikoslovnim pojmovima) u osnovnoj školi suženo u odnosu na prethodne programe, nužno je tomu prilagoditi i srednjoškolske programe kako do mature učenici ne bi ostali prikraćeni.

Sudionici u nastavi HSJ i njihovo djelovanje — Dvije profesorice hrvatskoga jezika napisale su opširan rad o ulogama učitelja i učenika hrvatskoga kao stranoga jezika na početnoj razini. Prva je Marija Bošnjak koja već godinama predaje hrvatski strancima i nasljednim govornicima u Sveučilišnoj školi hrvatskoga jezika i kulture u Zagrebu, a sudjeluje i u izradi e-tečaja hrvatskoga jezika. Druga je Danijela Filipović, uz hrvatski profesorica i talijanskoga jezika, koja je bila prikupila glavninu građe. Rad bi mogao biti izrazito koristan učiteljima hrvatskoga kao stranoga jezika, ali i onima koji rade u Hrvatskoj s učenicima hrvatskoga kao drugoga jezika te onima koji rade u inozemstvu s učenicima hrvatskoga kao nasljednoga jezika. Izrazita su mu vrijednost velik broj stvarnih primjera s nastave: neki su vrlo zabavni, drugi zanimljivi, treći slikovito pokazuju mnoštvo teškoća i veliku odvažnost koju početnici u učenju hrvatskoga pokazuju na nastavi samo nekoliko tjedana nakon što su se uopće susreli s hrvatskim.

U prvoj polovici rada autorice govore o ulogama i djelovanju učitelja i učenika na nastavi, učiteljima kao prenositeljima znanja, poticateljima učenikova jezičnoga djelovanja i pomagateljima u učenikovo jezičnoj proizvodnji. Raspravlja se i o odgovaranju, o prirodnosti i poticajnosti razgovora, o vođenim i slobodnim razgovorima, o učiteljevoj izravnoj i neizravnoj pomoći (uključujući i prevođenje), o učenikovu traženju pomoći. Govori se o učeniku kao poticatelju razgovora kod zamjene izravnoga rada radom u paru ili

malim skupinama, tj. prelaskom na tzv. vodoravno međudjelovanje (učenici s učenicima) umjesto okomitoga (učitelj s učenicima).

U drugoj polovici rada autorice se bave učiteljevim djelovanjem na odstupanja, situacijama kada učenici zbog neznanja ili nepotpune ovladanosti hrvatskim ne proizvode točne ni željene hrvatske iskaze. Takve pojave, često nazivane pogrješkama ili greškama, nužne su razvojne faze u ovladavanju novim jezikom pa se i u ovom radu nazivaju odstupanjima, kao u većini kroatističke literature o inojezičnosti. Autorice raspravljaju o komunikacijskim i gramatičkim odstupanjima, o ispravljanju kao traženoj ili ponuđenoj pomoći. Pokazuju razloge i situacije kada je dobro, korisno ili nužno propuštati učenička odstupanja, dakle — ne ispravljati ih.

Posebna je vrijednost rada dio o načinima ispravljanja: izravnim uputama, nuđenju uzora ispravnim ponavljanjem, neizravnomu nuđenju točnoga izraza, razgovornim pitanjem. Taj dio rada mogao bi poslužiti i svim učiteljima hrvatskoga jezika na svim razinama učenja, od osnovne od visokoškolske, posebno kada učitelji osvijeste da se i na nastavi hrvatskoga kao materinskoga jezika nalaze učenici standardnoga jezika, koji ga (iako ga znaju znatno više nego inojezični učenici) također uče i usvajaju tijekom školovanja. Ako i pomisle da su učitelji iz predstavljene građe bili previše suzdržljivi od ispravljanja, neka se sjetе da uz često ispravljanje i inzistiranje na točnosti umjesto poticanja jezičnoga djelovanja ovi razgovori ne bi mogli biti ni snimljeni jer bi učenici šutjeli ili čitali točne rečenice koje je proizveo netko drugi. I ne bi dovoljno ili gotovo uopće napredovali u razgovaranju.

Semantička knjiga — U ovom je broju prikazana svojim sadržajem i područjem jedinstvena knjiga u hrvatskoj lingvistici koja je izišla 2009. godine: prva knjiga iz dijakronijske semantike jedne od najvršnjih hrvatskih semantičara i romanista, profesorice na Odsjeku za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Prikaz je napisala Aida Korajac, profesorica hrvatskoga i češkoga jezika koja nakon poučavanja hrvatskomu u Sveučilišnoj školi hrvatskoga jezika i kulture radi kao vanjski suradnik na Croaticumu Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

Jeziči školovanja — Na kraju je Zrinka Jelaska opširno predstavila međudržavni skup koji je u lipnju organizirao Odjel jezične politike Europskoga vijeća u Strasbourgu. Na njemu se raspravljalo o jezicima školovanja, važnoj temi za materinske i državne, ali i useljeničke i manjinske jezike.

Glavna urednica